

Boeddha, zijn Leer en zijn Gemeenschap

Een inleiding tot geschiedenis, filosofie en kloosterleven
met bibliografieën

Boeddha, zijn Leer en zijn Gemeenschap

Een inleiding tot geschiedenis,
filosofie en kloosterleven

met bibliografieën

derde herziene uitgave

BART DESSEIN – ANN HEIRMAN

ACADEMIA PRESS

© Academia Press

Eekhout 2

9000 Gent

Tel. 09/233 80 88

Fax 09/233 14 09

Info@academiapress.be

www.academiapress.be

De uitgaven van Academia Press worden verdeeld door:

J. Story-Scientia nv Wetenschappelijke Boekhandel

Sint-Kwintensberg 87

B-9000 Gent

Tel. 09/225 57 57

Fax 09/233 14 09

Info@story.be

www.story.be

Ef & Ef

Eind 36

NL-6017 BH Thorn

Tel. 0475 561501

Fax 0475 561660

Bart Dessein – Ann Heirman

Boeddha, zijn Leer en zijn Gemeenschap – Een inleiding tot geschiedenis, filosofie en kloosterleven

Gent, Academia Press, 2011, xix + 373 pp.

ISBN 978 90 382 1709 3

D/2011/4804/11

NUR1 718

U 1544

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of vermenigvuldigd door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

'Das Wesen des Daseins liegt nun mal in seiner Existenz'

Günter GRASS, *Hundejahre*

INHOUDSTAFEL

<i>Lijst van kaarten</i>	VII
<i>Lijst van schema's</i>	IX
<i>Het geluid van één klappende hand: Ten Geleide</i>	XI
<i>Leidraad voor uitspraak van Indische en Chinese woorden</i>	XV
1. Uitspraak van het Sanskrit	XV
2. Uitspraak van het Chinees	XVII
Inleiding	I
1. Historische achtergrond	3
1.1 Vedisme, brahmanisme en hindoeïsme	5
1.1.1 Vedisme	5
1.1.2 Brahmanisme	9
1.1.3 Hindoeïsme	10
1.2 Reacties op de vedische traditie	11
1.2.1 Jainisme	12
1.2.2 De ājīvika's	13
1.2.3 Boeddhisme	14
2. De verspreiding van het boeddhisme	17
2.1 Het boeddhistische kernland	18
2.2 De zuidelijke traditie	20
2.3 De noordelijke traditie	20
2.3.1 Centraal-Azië	20
2.3.2 Oost-Azië	23
3. Bronnen	27
3.1 De zuidelijke traditie	29
3.2 De noordelijke traditie	30
3.2.1 Noordwest-India en Centraal-Azië	30
3.2.2 Oost-Azië	31

4. De drie kostbaarheden en de boeddhistische geschriften	35
4.1 De <i>sūtra</i> -literatuur	37
4.2 De <i>vinaya</i> -literatuur	39
4.3 De <i>abhidharma</i> -literatuur	40
4.4 Verdere ontwikkelingen van de ‘drie korven’	42
5. Indeling van het boeddhisme	45
Deel Eén De historische Boeddha.	49
1. De data van de historische Boeddha	51
2. Biografieën van de historische Boeddha.	53
3. Het levensverhaal van de historische Boeddha.	59
3.1 Antecedenten	61
3.2 De geboorte van de historische Boeddha.	62
3.3 Leven als een prins.	64
3.4 De prins treedt heen	66
3.5 Op zoek naar de verlichting.	68
3.6 De eerste volgelingen.	70
3.7 Het overlijden van de historische Boeddha	72
4. Belang van het Boeddha-verhaal	75
Deel Twee De Leer	77
<i>Hoofdstuk Eén Het Kleinere Voertuig.</i>	79
1. Inleiding	81
2. De achttien scholen	83
2.1 De eerste synode	86
2.2 De tweede synode	88
2.3 Verdere schisma’s.	90
2.4 Sthaviravāda en sarvāstivāda	90
2.4.1 De tweede synode van Pāṭaliputra.	90
2.4.2 Theravāda-abhidharma	91
2.4.3 Sarvāstivāda-abhidharma.	93
2.4.4 Sarvāstivāda, vaibhāṣika, sautrāntika en mūlasarvāstivāda	94
2.5 Mahāsāṃghika	98
3. De boeddhistische verlossingsleer	101
3.1 Kosmologie	104

3.2 De vier nobele waarheden	111
3.3 De vijf aggregaten	117
3.4 Het ontstaan in onderlinge afhankelijkheid	121
3.5 Wedergeboorte	126
3.6 Oorzaken en condities	128
3.7 De tien paden van handeling	134
3.8 De tien neigingen	137
3.9 De verlossingsweg	140
Hoofdstuk Twee Het Grotere Voertuig	149
1. De ontwikkeling van het boeddhisme van het grotere voertuig	151
1.1 Ontwikkelingen in de filosofie van het boeddhisme van het kleinere voertuig	152
1.1.1 Accentuering van ontologische problemen	152
1.1.2 Het pad van de bodhisattva	153
1.1.3 Nieuwe kosmologie	155
1.2 Externe beïnvloeding	155
1.3 Het kleinere voertuig versus het grotere voertuig	156
1.4 De teksten van het boeddhisme van het grotere voertuig	157
2. Wijsgerige richting	159
2.1 De vervolmaking van wijsheid	161
2.2 Madhyamaka	165
2.2.1 Nāgārjuna en zijn volgelingen	168
2.2.2 Het concept ‘leegte’	170
2.2.3 Het tetralemma	171
2.2.4 Het ‘pad van het midden’	172
2.2.5 Oorzakelijkheid	173
2.2.6 De twee waarheden	173
2.2.7 De bodhisattva en de Boeddha	174
2.2.8 Het ene voertuig	175
2.2.9 Verdere ontwikkelingen binnen de madhyamaka-filosofie	176
2.3 De tathāgatagarbha-doctrine	178
2.4 Yogācāra	180
2.4.1 De stichters	182
2.4.2 De drie aspecten	183
2.4.3 De acht vormen van bewustzijn	184
2.4.4 De drie Boeddha-lichamen	185
2.4.5 Opdeling van de yogācāra-school: Shelun en Faxiang	186

3. Devotionele richting	187
3.1 Boeddha-devotie	189
3.2 Bodhisattva-devotie	190
Hoofdstuk Drie Mengvormen	193
1. Huayan	195
1.1 Historische situering	196
1.2 Huayan-filosofie	197
2. Tiantai	201
2.1 Historische situering	202
2.2 De classificatie van de leer	203
2.3 Tiantai-filosofie	205
2.3.1 De drievoudige waarheid	205
2.3.2 De absolute geest	206
3. Chan	207
3.1 Historische situering	209
3.2 Filosofische uitgangspunten	211
3.3 De leer	212
3.4 Verdere ontwikkelingen	213
4. Jingtu	217
4.1 Historische situering	218
4.2 De boeddhistische praktijk van Jingtu	218
4.3 Jingtu en de andere scholen van het Chinees boeddhisme	219
5. Tantrisme	221
5.1 Historische situering	222
5.2 Filosofische uitgangspunten	225
5.3 Tantrische bijzonderheden	226
5.3.1 Attributen, mystiek en seksualiteit	226
5.3.2 Tantra, mantra, dhāraṇī, sādhana en mudrā	228
5.4 Verdere ontwikkelingen	229
Deel Drie De Gemeenschap	231
Hoofdstuk Eén Organisatie van het kloosterleven	233
1. Monniken	234
1.1 De vorming van de monnikengemeenschap en het ontstaan van regelgeving	234

1.2 De ordinatieprocedure	235
2. Nonnen	239
2.1 Het ontstaan van de nonnengemeenschap	240
2.2 De acht fundamentele regels	240
2.3 De aspirante	243
2.4 De ordinatieceremonie voor nonnen	245
3. Ceremonies	247
3.1 De poṣadha-ceremonie.	248
3.1.1 De lekengemeenschap	249
3.1.2 De monniken- en nonnengemeenschap	250
3.2 De pravāraṇā-ceremonie	250
3.3 De kaṭhina-ceremonie	251
4. Het kloosterleven	255
5. Regelgeving voor kloosterlingen	259
5.1 Pārājika-voorschriften	263
5.2 Saṃghāvaśeṣa-voorschriften	264
5.3 Aniyata-voorschriften	264
5.4 Niḥsargika pācittika-voorschriften	265
5.5 Pācittika-voorschriften.	265
5.6 Pratideśāniya-voorschriften	265
5.7 Śaikṣa-voorschriften	266
5.8 Adhikaraṇaśamatha-regels.	266
6. Procedures tot het bedaren van onenigheid.	267
6.1 De vier onenigheden (adhikaraṇa)	268
6.1.1 Vivādādhikaraṇa	268
6.1.2 Anavavādādhikaraṇa	268
6.1.3 Āpattiyadhikaraṇa.	268
6.1.4 Kṛtyādhikaraṇa	269
6.2 De zeven bedaringsmethodes (adhikaraṇaśamatha)	269
6.2.1 Saṃmukhavinaya	269
6.2.2 Smṛtivinaya	269
6.2.3 Amūḍhavinaya.	269
6.2.4 Pratijñākāraka	270
6.2.5 Yadbhūyasikīya	270
6.2.6 Tatsvabhāvavaiṣīya	271
6.2.7 Tṛṇaprastāraka	271
6.3 Toepassing van de bedaringsmethodes	271

6.3.1 Onenigheid ontstaan uit discussiepunten	271
6.3.2 Onenigheid ontstaan uit onderzoek (naar een inbreuk) . . .	272
6.3.3 Onenigheid ontstaan uit misdoen	273
6.4 Onenigheid ontstaan uit handelingen	273
7. Bestraffingsmethodes	275
<i>Hoofdstuk Twee De verspreiding van de boeddhistische gemeenschap.</i>	
1. Zuid- en Zuidoost-Azië	283
1.1 Sri Lanka	284
1.2 Myanmar (Birma)	285
1.3 Cambodja	287
1.4 Laos	288
1.5 Thailand	289
1.6 Vietnam	290
1.7 Indonesië	291
2. Oost-Azië	293
2.1 China	294
2.2 Korea	298
2.3 Japan	300
3. Tibet	305
4. De westerse wereld	311
<i>Bibliografie</i>	
<i>Index van Eigennamen en Teksten.</i>	
	315
	353

LIJST VAN KAARTEN

kaart 1:	De Arische aanwezigheid	6
kaart 2:	India ten tijde van de Boeddha	18
kaart 3:	Het Maurya-rijk	19
kaart 4:	Grieken en Parthen	21
kaart 5:	De Yuezhi	22
kaart 6:	De zijderoutes	24
kaart 7:	De eerste boeddhistische centra in China	25
kaart 8:	De verspreiding van het boeddhisme	26
kaart 9:	De periodisering van het boeddhisme	48
kaart 10:	Het levensverhaal van de historische Boeddha	65

LIJST VAN SCHEMA'S

schema 1:	Chronologie van Centraal-Azië	23
schema 2:	De noordelijke en de zuidelijke traditie	29
schema 3:	De drie kostbaarheden en de boeddhistische geschriften	38
schema 4:	De periodisering van het boeddhisme	47
schema 5:	De opdeling van de boeddhistische gemeenschap.	89
schema 6:	De synodes van Pāṭaliputra.	91
schema 7:	De sarvāstivādins in Gandhāra, Bactrië en Kaśmīra	95
schema 8:	Classificatie van de sarvāstivāda-literatuur.	98
schema 9:	De boeddhistische kosmologie	109
schema 10:	De vier nobele waarheden.	115
schema 11:	De vijf aggregaten	118
schema 12:	De achttien elementen.	120
schema 13:	Het ontstaan in onderlinge afhankelijkheid.	125
schema 14:	De vier condities.	130
schema 15:	De zes oorzaken	130
schema 16:	De verhouding van de vier condities tot de zes oorzaken	132
schema 17:	Het ontstaan in onderlinge afhankelijkheid en de drie tijdsperiodes	133
schema 18:	De achtennegentig stappen ter verbreking van de tien neigingen	139
schema 19:	De verlossingsweg	145
schema 20:	Geloof en inzicht	146
schema 21:	De negen klassen neigingen en de 'resultaten die door het beoefenen van het pad achtereenvolgens bekomen worden'	147
schema 22:	Het boeddhisme van het grotere voertuig	160
schema 23:	Periodisering van de 'vervolmaking van wijsheid'	163
schema 24:	Periodisering van madhyamaka	169
schema 25:	De acht vormen van bewustzijn	184
schema 26:	Periodisering van yogācāra.	186
schema 27:	Mengvormen van boeddhisme	194

LIJST VAN SCHEMA'S

schema 28:	De opdeling van de doctrine volgens Tiantai	206
schema 29:	Chronologie van Chan	214
schema 30:	Het tantrisme	224

HET GELUID VAN ÉÉN KLAPPENDE HAND: TEN GELEIDE

Niet ten onrechte wordt het boeddhisme, gezien het aantal aanhangers en gezien zijn belang in de geschiedenis van de mensheid, als één van de grote wereldreligies erkend. De cultuurhistorische impact die de leer van de Boeddha gehad heeft, is minstens even diepgaand en omvangrijk als die van de joods-christelijke traditie, de islam of het hindoeïsme. In het tweeënhalve millennium dat ons scheidt van de geboorte van de historische Boeddha heeft de boeddhistische doctrine het filosofisch en religieus erfgoed van verscheidene volkeren van Zuid-, Zuidoost- en Oost-Azië diepgaand beïnvloed, en is in vele gevallen integraal deel van de traditionele cultuur van die regio's geworden. Ook in de Westerse wereld geniet het boeddhisme een steeds grotere belangstelling.

Bij haar grote trektocht door Azië heeft de boeddhistische leer zoals die door de Boeddha verkondigd werd niet alleen verscheidene lokale culturen beïnvloed, maar heeft zij ook zelf invloed ondergaan van de verschillende tradities die lokaal aanwezig waren. De boeddhistische leer heeft zich aldus in een veelheid van richtingen, scholen en sub-scholen vertakt. Deze variatie binnen het boeddhisme heeft ertoe geleid dat de leer heel vaak slechts in de vorm van één van die – meestal markante – sub-scholen bekend is, en dat 'het boeddhisme' zelfs met één van die sub-scholen geïdentificeerd wordt. We denken hierbij onder meer aan het concept van de intuïtieve verlichting volgens hetwelk de verlichting niet – zoals de Boeddha verkondigd had – door toegewijde inspanning te bekomen is, maar komt op een onbewaakt moment. Derhalve is onderricht in de leer volgens het concept van de intuïtieve verlichting zinloos: daar de verlichting het niveau van de ratio overstijgt is ze slechts door a-rationele uitspraken te bekomen. Uitspraken als “wat is het geluid van één klappende hand?” vormen in het Japanse Zen-boeddhisme (een school waarin de intuïtieve verlichting een centraal begrip is) de methode om de adept tot de verlichting te brengen. Een andere markante school van het boeddhisme is het tantrisch boeddhisme (Tibet) dat

zich onder meer kenmerkt door een bijzondere benadrukking van seksualiteit.

Bij dit alles zijn de historische achtergrond (de Indische vedische traditie), de filosofische fundamenteën (het boeddhisme als filosofie versus het boeddhisme als religie), of de geopolitieke geschiedenis van Azië en de karakteristieken van andere (Aziatische) religies die de vorming van eclectische scholen zoals Zen en tantrisme hebben mogelijk gemaakt heel vaak onbekend.

De opzet van dit werk is de lezer de geschiedenis van de boeddhistische leer te schetsen vanaf haar prille ontstaan in de vijfde eeuw v.Chr. tot aan de vorming van de belangrijkste richtingen en scholen omstreeks 1000 n.Chr. Na een algemene schets van de Indische cultuurhistorische achtergrond van het boeddhisme (Inleiding) wordt ingegaan op het leven van de historische Boeddha (Deel I). Deel II van dit werk beschrijft de verschillende stromingen binnen het boeddhisme. De leer zoals die oorspronkelijk door de historische Boeddha verkondigd werd (de zogenaamde leer van het 'kleinere voertuig') wordt behandeld in het eerste hoofdstuk. De interne filosofische ontwikkelingen en de contacten met Centraal-Azië die tot het boeddhisme van het 'grotere voertuig' hebben aanleiding gegeven, worden besproken in het tweede hoofdstuk. Het boeddhisme in Oost-Azië (China, Korea, Japan, Tibet, Mongolië) dat zich typeert als een veelheid van boeddhistische vormen, wordt in het derde hoofdstuk besproken. Deel III van dit werk is integraal aan het boeddhistische kloosterleven gewijd. In dit derde deel wordt aandacht besteed aan zowel de geschiedenis van het gemeenschapsleven, als aan de territoriale verbreiding en verscheidenheid van het boeddhisme.

Het boek wordt vervolledigd door een uitgebreide bibliografie. Deze geselecteerde bibliografie heeft tot doel de lezer aanwijzingen te geven voor verdere lectuur over de verschillende themata die in het boek behandeld worden. De opstelling van de bibliografie volgt dan ook de grote indeling van het boek. In de bibliografie zijn enkel werken in westerse talen opgenomen. Het werk wordt afgesloten met een index van eigennamen en teksten.

Wij hopen met deze derde uitgave van «*Boeddha, zijn Leer en zijn Gemeenschap – een inleiding tot geschiedenis, filosofie en kloosterleven – met bibliografieën*» de nood aan een Nederlandstalige 'inleiding tot het boeddhisme' mee gelenigd te hebben. De boeddholgie is een snel evoluerende

wetenschap. Vanuit de wetenschappelijke disciplines waar wij persoonlijk actief in betrokken zijn (boeddhistische scholastiek en boeddhistische kloosterregels) besteden wij in «*Boeddha, zijn Leer en zijn Gemeenschap*» dan ook aandacht aan de meest recente bevindingen van de wetenschappelijke boeddologie. Immers, ook – en vooral – voor de beginnende student is wetenschappelijke accuraatheid van het grootste belang.

Voor de totstandkoming van dit werk zijn we allen die ons met hun oneindig mededogen hebben bijgestaan onze oprechte dank verschuldigd.

Bart Dessein
Ann Heirman
Sint-Amandsberg, 6 december 2010

LEIDRAAD VOOR UITSPRAAK VAN INDISCHE EN CHINESE WOORDEN

In het hiernavolgende overzicht hebben we ervoor geopteerd Nederlandse equivalenten van de Sanskrit en Chinese spraakklanken te geven die zo dicht mogelijk bij de uitspraak van de vreemde woorden aansluiten. Bij die spraakklanken die geen onmiddellijke equivalent in het Nederlands hebben, is ter vergelijking een woord uit een andere taal gegeven.

1. *Uitspraak van het Sanskrit*

enkelvoudige klinkers:

- a: zoals de ‘a’ in het Nederlandse lat
- ā: zoals de ‘aa’ in het Nederlandse laat
- i: zoals de ‘ie’ in het Nederlandse niet
- ī: zoals de ‘ie’ in het Nederlandse bier
- u: zoals de ‘oe’ in het Nederlandse voet
- ū: zoals de ‘oe’ in het Nederlandse boer
- ṛ: zoals de ‘er’ in het Nederlandse achterwaarts
- ṝ: zoals ṛ maar iets meer gerekt
- l: zoals de ‘el’ in het Nederlandse stapelgek

tweeklanken:

- e: zoals de ‘ee’ in het Nederlandse veel
- ai: zoals de ‘aai’ in het Nederlandse aaien
- o: zoals de ‘oo’ in het Nederlandse poot
- au: zoals de ‘au’ in het Nederlandse lauw

gutturalen:

- k: zoals in het Nederlands
- kh: zoals de ‘k’ in het Nederlands, maar geaspireerd
- g: zoals de ‘g’ in het Franse gare

- gh: zoals de Franse ‘g’, maar geaspireerd
ñ: zoals de ‘ng’ in het Nederlandse zang

palatalen:

- c: zoals de ‘ch’ in het Engelse chip
ch: zoals de ‘ch’ in het Engelse chip, maar geaspireerd
j: zoals de ‘j’ in de Engelse persoonsnaam John
jh: zoals de ‘j’ in de Engelse persoonsnaam John, maar geaspireerd
ñ: zoals de ‘nj’ in het Nederlandse franje

retroflexen:

- t: zoals de Nederlandse ‘t’, maar met de tongpunt wat achteruit
th: zoals de ‘t’, maar geaspireerd
ɖ: zoals de Nederlandse ‘d’, maar met de tongpunt wat achteruit
dh: zoals de ‘d’, maar geaspireerd
n: zoals de Nederlandse ‘n’, maar met de tongpunt wat achteruit

dentalen:

- t: zoals in het Nederlands
th: zoals de ‘t’ in het Nederlands, maar geaspireerd
d: zoals in het Nederlands
dh: zoals de ‘d’ in het Nederlands, maar geaspireerd
n: zoals de ‘n’ in het Nederlands

labialen:

- p: zoals in het Nederlands
ph: zoals de ‘p’ in het Nederlands, maar geaspireerd
b: zoals in het Nederlands
bh: zoals de ‘b’ in het Nederlands, maar geaspireerd
m: zoals in het Nederlands

halfklinkers:

- y: zoals de ‘j’ in het Nederlandse jaar
r: zoals in het Nederlands
l: zoals in het Nederlands
v: zoals in het Nederlands

sisklanken:

- ś: zoals de ‘sh’ in het Engelse sheepp